

Mgr. et Mgr. Marie Boukalová, *Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji.* Disertační práce, Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, Hradec Králové 2022. 219 stran.

Posudek školitele

Mgr. Boukalová (roz. Bláhová) je příkladem silné vůle vedoucí (po mém soudu) k úspěchu. Přestože svoji disertační práci předložila až v posledním možném roce, nelze ji z toho příliš vinit. Česká republika má stejně jako další země stále co dohánět, pokud se jedná o systematickou podporu matek-doktorandek či matek-vědkyň. Kolegyni proto gratuluji k tomu, že se během studia dokázala postarat o svoji malou dcerku. Rodičovství se může negativně projevit na kvalitě vědecké práce. V případě Mgr. Bláhové však věřím, že se vepsalo pouze do delšího časového horizontu finalizace textu, nikoli do jeho kvality.

Musím zde připomenout, že v případě všech dílčích povinností bylo na kolegyni v průběhu studia vždy absolutní spolehnutí. Velmi chytře si volila dílčí úkoly a to tak, aby mohly být využity rovněž pro disertaci. Výborným způsobem také skloubila svou dvojí specializaci vystudované historičky a absolventky magisterského oboru Archivnictví. Její praktické dovednosti v oblasti PVH se tak staly zárukou kvalitně odvedeného „řemesla“. Těší mě i určitý náhled za české hranice daný zahraničními zkušenostmi nasbíranými v průběhu studia. Přestože je zřejmé, že kol. Boukalová je spíše historičkou „klasického“ či „pozitivistického“ směru, bylo potěšující se přesvědčit, že podala kvalitní výkony i u povinných teoretických zkoušek a státní doktorské zkoušky. Obstála také se svými příspěvky na vědeckých konferencích a sympoziích a zcela bez problémů zvládla i povinnou výukovou praxi.

Stručně řečeno, Mgr. Boukalová podávala v průběhu studia zcela spolehlivé a kvalitní výkony, přičemž připuštěme, vždy byla a je spíše pečlivým historikem zaměřeným na detail, práci s prameny a dobré „řemeslo“, než aktivním zastáncem aplikace inovativních metodických a teoretických postupů. S výše uvedeným hodnocením jejího studia tak bude velmi souznít i posudek na samotnou disertační práci.

Disertační práce s názvem *Nižší šlechta v předbělohorské době. Politické, sociální a kulturní poměry v Čáslavském kraji* se zaměřuje na problematiku nižší šlechty zkoumané v rámci konkrétního historického kraje ve třech obecných rovinách – politické, sociální a kulturní. Po představení obecných teoretických kapitol (1–3) jsou tyto základní roviny v práci strukturovány do kapitol 4–8. Kapitola 4 věnovaná politice je členěna do podkapitol

zaměřených na státní službu a zapojení do zemských úřadů, příklady povyšování do panského stavu, zapojení do války s Turky a konečně také na účast na protihabsburských povstáních. Sociální aspekty sledují kapitoly 5–6 zaměřené na problematiku majetkových poměrů a sociálních interakcí, mezi nimiž prameny uchovaly zejména paměť na různé druhy vedených sporů. Oblasti kultury se věnuje kapitola 7, která v dílčích podkapitolách popisuje výchovu, vzdělávání a charakter sídel nižší šlechty předbělohorského Čáslavska. Součástí šířeji pojímané kultury byla jistě i náboženská konfese, již se věnuje kapitola 8. Kapitoly 9 a 10 lze vnímat jako logickou nutnost pro dotvoření kompaktního celku, jež právě tyto oddíly zaměřené na dopady „Bílé hory“ a „druhý život“ předbělohorské nižší šlechty z Čáslavska v následujících staletích uzavírají.

Práce se opírá o rozsáhlý soubor archivních pramenů, na nichž oceňuji zejména jejich různorodost, typicky ilustrovanou v kapitole věnované majetkovým poměrům, v níž se autorka nespokojila pouze s rovinou zemskodeskových majetků, ale pečlivě analyzovala i prameny městské provenience uchováující rozličné zápisy na drobné majetky, díky čemuž mohla názorně představit skutečnost, nakolik „budování rozsáhlých dominií ... probíhalo mnohvrstevnatě“ (s. 69). Vedle standardních edic práce využila i poměrně rozsáhlého souboru odborné literatury, jejíž systematizaci se věnovala kapitola 1. Práci doplňují precizně zpracované rejstříky (jmenný a místní) a soubor příloh čítající technicky velmi kvalitně zpracované rekonstrukční mapy, obrazové přílohy, fotografie objektů a tabulkovou část založenou opět na důkladném vlastním výzkumu. Přílohy jsou funkčně propojené s vlastním textem.

Cílem práce je „představit působení rytířského stavu na území Čáslavského kraje od počátku 16. století až po bitvu na Bílé hoře včetně dílčích přesahů do dvacátých let 17. století, v nichž docházelo k zásadním politickým, sociálním i náboženským změnám v českém státě“ (s. 1), a tedy práce vedle objevných sond do společenské struktury předbělohorské společnosti zachycuje i faktor změny. Vedle základních rovin (politické, sociální, kulturní) autorka využívá poměrně důkladné znalosti dobového právního rámce, s nímž pracuje při analýze a interpretaci dílčích příkladů. Přímo do úvodní kapitoly autorka zakomponovala oddíl věnovaný geografickým poměrům, což je jistě nutné a vhodné východisko pro další úvahy. V průběhu textu poté opakovaně geografické determinanty interpretačně využívá. Poněkud těžkopádněji působí pokusy o teoretické a metodické ukotvení. Odbornost archivářky se ozývá v opakujícím se snad až omluvném konstatování, že k dané kapitole bylo ve větší míře užito odborné literatury nebo edic, což pochopitelně výzkum samo o sobě nijak nediskvalifikuje. Autorce je zkrátka bližší podat podrobné zhodnocení „zdrojů“, než se podrobně zaměřit

na skutečně důkladné teoretické uchopení dílčí kapitoly. Myslím, že jí při tom mohly být více nápomocny zahraniční odborné práce, které vedle faktografické roviny poskytují i značný komparativní potenciál a inovativní soubor metodických a teoretických konceptů. Toto je nutno přiznat za určitý limit práce, který je dán osobností autorky a jemuž zřejmě odpovídá i standard většiny tuzemských disertačních prací. Přesto, ač je v tom autorka sama poněkud nejistá, užívá vhodným způsobem metodu sondy. V případě uváděné statistické metody se jedná spíše o kvantitativní přehledy a zhodnocení, než skutečné využití dat pro statistické účely (a následně např. pro širší komparaci). Práce však přesto odkrývá značné množství nových skutečností, které snad mají místy ráz regionálních miscelaneí, nicméně se bezpochyby stanou cenným obohacením české historiografie. Takto vykreslený obraz Čáslavského kraje působí přesvědčivým dojmem a určitou hloubkou právě díky komplexnímu pramennému výzkumu.

V další části bych rád upozornil na autorčina dílčí interpretační zjištění a s nimi se pojící možné další otázky. Povýšení dvou rytířských rodů do panského stavu (Trčků z Lípy a Zejdliců ze Šenfeldu) autorka interpretuje jako výsledek jejich předchozí angažovanosti v úřadech zemské správy či v panovníkově okolí (s. 53), čímž tyto rody staví do protikladu k Robmhápům ze Suché (s. 57), kteří si zřejmě sami zvolili setrvání v řadách rytířstva. Pro rozpravu navrhuji zvážit možnost aplikace metodického přístupu užitého Petrem Mařou (inspirovaným Pierrem Bourdieu) tematizujícím kategorii kapitálu rozlišením různých druhů kapitálu, jímž raně novověká šlechta disponovala.

Výsledky kapitoly 6 poněkud limituje skutečnost, že naprostou většinu běžné písemné komunikace nemáme prameny doloženou. V některých částech jde skutečně jen o dílčí střípky, nicméně zasazené do širšího kontextu prostřednictvím odborné literatury. Velmi zajímavý je příklad z česko-moravského pomezí, kde nalézáme doklad o řešení odlišnosti českého a moravského zemského práva (s. 99–110). Opakovaně spatřujeme rozdíl mezi normou a praxí, jakož i pozůstatky středověkého principu svépomoci v institutu „stavuňku“ (s. 105). Z dalších objevených částí je to rozkrytí tzv. hamfeštů (s. 122) či odhalení existence dvojúrovňového systému vrchnostenské správy v případě Trčků z Lípy, Německého Brodu a městečka (Česká) Bělá (s. 71).

V rámci kapitoly 7 věnované výchově a vzdělávání se podařilo identifikovat studenty zahraničních univerzit i účastníky kavalírských cest z řad nižší šlechty usedlé na Čáslavsku. V případě klasifikace tvrzí by zřejmě prospěla exaktnější kvantifikace založená na užití typologii či zachycení obecných procesů. U kapitoly 8 jsem autorku upozorňoval na to, že existují odborné hlasy relativizující zažité dělení na staroutrakvisty a novoutrakvisty. V rámci rozpravy by tak měla ponechanou terminologii více osvětlit.

U každé práce zůstane mnohé pro další výzkum. V případě kapitoly 10 a konfiskací by se nabízelo kartografické zachycení, což by pochopitelně s ohledem na zaměření práce představovalo neúměrnou časovou zátěž. Věřím však, že se může stát předmětem budoucí samostatné studie.

Jako další otázku pro rozpravu navrhuji promyslet, jakým způsobem korelovala majetnost a zapojení konkrétního šlechtice do zemské či krajské správy. Svoji roli jistě mohly hrát i jiné faktory jako např. statut tradičních „krajských“ hradů (Lichnice, Lipnice), příbuzenské vazby (srov. „velmi často se hejtmanský úřad opakovaně drží v jednom rodě, popřípadě v rodě spřízněném, a málokdy se na tomto postu objevuje osoba, jež nemá příbuzenský vztah k předchozím hejtmanům za rytířský stav“, s. 44). Soustavně a systematicky navrhuji ještě jednou prověřit další kariéry krajských hejtmanů, tj. kolik z nich zůstalo doživotně v úřadu, kolik dosáhlo vyšší úřad, dvorskou kariéru, atd.; tato data by bylo možné kvantifikovat. K tabulce č. 1 (s. 48–51) prosím uvést, z jakých pramenů vychází A. Rybička a P. Mareš.

V rovině formální úpravy je práce pečlivě zpracovaná, byť obsahuje určité drobné nedostatky (např. ne vždy důsledné zkracování opakujících se citací, atd.). Text tu a tam zatěžují citově zabarvené výrazy („bohužel“), plural maiestaticus či nevhodné obraty typu „Nelze zapomenout...“, „To už je ale jinou záležitostí“, atp. Obecně je ale jazyková úroveň práce dobrá s minimem chyb a překlepů.

Shrnutí: Mgr. Boukalová odevzdala původní odborný text založený na rozsáhlém archivním výzkumu, předvedla dobrou znalost dobového kontextu, svoji disertaci vhodným způsobem strukturovala, a tak i přes vědomí určitých limitů v rovině hlubší teoretické reflexe a interpretačního potenciálu práci zcela jednoznačně doporučuji k obhajobě.

Doc. PhDr. Zdeněk Beran, Ph.D.